

Penologia

Daniel Varona Gómez

PID_00225809

Material docent de la UOC

Daniel Varona Gómez

Professor titular de Dret penal i criminologia de la Universitat de Girona.

L'encàrrec i la creació d'aquest material docent han estat coordinats pel professor: Josep Maria Tamarit Sumalla (2015)

Segona edició: setembre 2015
© Daniel Varona Gómez
Tots els drets reservats
© d'aquesta edició, FUOC, 2015
Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona
Disseny: Manel Andreu
Realització editorial: Oberta UOC Publishing, SL
Dipòsit legal: B-14.932-2015

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Introducció

En aquesta assignatura farem un recorregut pel sistema punitiu, centrat bàsicament en el sistema espanyol. En primer lloc, el situarem en el context més ampli de les facultats sancionadores que té a la seva disposició l'Estat per a regular les conductes dels ciutadans, i analitzarem els problemes que això comporta. Després estudiarem els agents que intervenen en el disseny i la configuració del sistema punitiu. Això és, les institucions clau a l'hora de decidir quins són els càstigs concrets que s'aplicaran per la comissió d'un delictes i quin és el nivell de persecució penal de les conductes definides com a delictes. Aquest aspecte és clau, perquè la definició d'una conducta com a delictes només és el punt de partida d'un procés complex per mitjà del qual aquesta definició pot donar lloc a la imposició final d'un càstig. Entre tots dos extrems (definició de delictes i imposició d'una pena) el delictes és **processat** (o **filtrat**) per les institucions que intervenen en el sistema penal, de tal manera que les conductes finalment castigades només són un reflex imperfecte de la realitat criminal.

En segon lloc, analitzarem quin ha estat el funcionament concret del sistema punitiu espanyol, això és, com ha evolucionat la pràctica del càstig al nostre país. Per a això estudiarem el desenvolupament de la màxima expressió punitiva (la presó) i els càstigs que en volen evitar un ús excessiu (penes alternatives a la presó). Com veurem, si hi ha una característica definitòria de l'evolució del sistema punitiu espanyol en les últimes dècades, és la de la imparable expansió que ha tingut, quantitativament i qualitativament.

I en tercer lloc, havent estudiat la pràctica del sistema punitiu espanyol, ens preguntarem per la **lògica** d'aquest sistema. Això és, quin és o quins són els objectius del càstig? Això ens portarà a plantejar i analitzar una sèrie de models punitius, entesos com a justificacions del càstig que incorporen una determinada comprensió de la delinqüència i de les estratègies que cal posar en funcionament per a lluitar-hi en contra. Saber si amb el càstig es pot incidir realment en la prevenció de delictes és una qüestió cabdal que també mereixerà la nostra atenció, perquè normalment això és assumit per legisladors de signe divers sense reparar en la ja abundant evidència criminològica que assenyalava les dificultats extraordinàries que comporta voler aturar la delinqüència amb el recurs al càstig.

Objectius

Els objectius generals d'aquesta assignatura són els següents:

- 1.** Situar el sistema penal en el context més ampli de les facultats sancionadores que té a la seva disposició el poder polític a l'hora de regular les conductes dels ciutadans. Cal ser conscient de la multiplicitat d'instàncies sancionadores, per a poder valorar l'ús que fa el poder polític d'una d'aquestes instàncies (en el nostre cas la potestat penal), i solucionar els problemes que comporta aquesta heterogeneïtat.
- 2.** Conèixer els agents que interactuen a l'hora de dissenyar i configurar el sistema punitiu, i decidir com s'ha de castigar i quines conductes concretes han de ser objecte d'un procés penal sancionador.
- 3.** Estudiar el "processament" de la delinqüència que duu a terme el sistema penal, analitzant el recorregut que ha de seguir una conducta per a rebre una sanció penal. Això és necessari per a comprendre per què els comportaments finalment castigats són un reflex imperfecte de la realitat criminal.
- 4.** Entendre l'evolució concreta del sistema punitiu espanyol. En particular, l'evolució de la màxima expressió punitiva (la presó) i del sistema de penes alternatives a la presó.
- 5.** Analitzar els diferents models punitius que pugnen per explicar i justificar la sanció penal, i els diversos problemes teòrics i pràctics que comporta cada model.
- 6.** Comprendre que els diferents models punitius comporten visions diferents sobre la delinqüència i en la pràctica impliquen l'exercici d'estratègies diverses de prevenció del delictes (models punitius en acció).
- 7.** Analitzar l'evidència empírica disponible relativa als efectes del càstig en la prevenció de la delinqüència.

Continguts

Mòdul didàctic 1

El sistema punitiu espanyol: trets generals

Daniel Varona Gómez

1. La multiplicitat d'instàncies sancionadores: el dret penal com a part de l' "entramat sancionador" present en l'ordenament jurídic
2. Heterogeneïtat
3. Estructura general del sistema de penes espanyol
4. Agents

Mòdul didàctic 2

Funcionament i evolució del sistema punitiu espanyol

Daniel Varona Gómez

1. La presó
2. Les penes alternatives a la presó

Mòdul didàctic 3

La lògica del sistema punitiu: models punitius

Daniel Varona Gómez

1. Model retribucionista: pena justa i proporcionada
2. Models preventius: el càstig com a mitjà de prevenció de delictes
3. Model reparador
4. Té una lògica, el sistema punitiu espanyol?
5. Criteris de valoració dels models punitius

Mòdul didàctic 4

Models punitius en acció

Daniel Varona Gómez

1. El processament de la delinqüència en el sistema penal
2. Models punitius en acció

